

FENNTARTHATÓ ÖNKORMÁNYZATOK

A D É L - A L F Ö L D Ö N

Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Szegedi Tudományegyetem

Konferenciakötet

FENNTARTHATÓ ÖNKORMÁNYZATOK A DÉL-ALFÖLDÖN

KONFERENCIAKÖTET

Budapest
2014

Szerkesztette: Nagy Gyula
Lektorálta: Málovics György

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem és a Miskolci Egyetem együttműködésében szervezett konferencia az ÁROP-2.2.22-2013-2013-0001 azonosító számú „Képzés a konvergencia régiókban lévő önkormányzatoknak” című EU-projekt keretében valósult meg dr. Csóka Gabriella szakmai vezető és dr. Tózsza István képzési tanácsadó irányításával.

Kiadja: Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Felelős kiadó: Prof. dr. Patyi András rektor

Nyomdai munkák: NKE Szolgáltató Kft.
Felelős vezető: Hegyesi József ügyvezető igazgató

© A szerkesztő, 2014
© Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2014

ISBN 978-615-5491-92-4

Tartalomjegyzék

Előszó	5
Konferenciaprogram	6
Az innovatív önkormányzati konfliktuskezelési módszerek főbb jellemzői (Hegedűs Gábor)	7
Ötlettől a megvalósulásig – szektorok összefogása a települések fejlesztéséért (Ponicsán Péter)	24
Településfejlesztés a gyakorlatban – a fenntartható településfejlesztés kritikai megközelítése a szegedi Dugonits és Árpád tér köztér-megújítási programjának példáján (Nagy Gyula)	39
Az e-government és településmarketing kapcsolata a Dél-Alföldön (Boros Lajos)	65
Az akadálymentesítés szerepe a településfejlesztésben és -rendezésben (Fabula Szabolcs - Kiss Lajos) ...	85
A helyi gazdaság és az önkormányzatok (Pál Viktor)	104

Településfejlesztés a gyakorlatban – A fenntartható településfejlesztés kritikai megközelítése a szegedi Dugonics és Árpád tér köztér-megújítási programjának példáján

NAGY GYULA

Bevezetés

Miért is érdemes a településfejlesztés témájával foglalkozni? A települések sokszínűek, a bennük és közöttük zajló folyamatok, tevékenységek, a hozzájuk kapcsolódó érzések, élmények mind-mind egyedivé teszik őket. Ráadásul mindezt úgy, hogy azonos tulajdonságaik alapján közvetlen vagy közvetett módon csoportokba, hálózatba, rendszerbe is szerveződnek.²⁸ A településfejlesztés és az ahhoz kapcsolódó tervezési és rendezési tevékenységek a települések sokfélesége miatt nagyon összetett, multidiszciplináris tevékenységekként írhatóak le, összetett látás- és gondolkodásmódot igényelnek. A településfejlesztés egy olyan térbeli egységhez – a településhez – kötődik, amely a legtöbb ember számára mindennapos cselekvési tér, ezért az abba való közvetlen vagy közvetett beavatkozás nem csupán a szakembereket érinti. Mégis mit takar a településfejlesztés fogalma?

A településfejlesztés komplexitásának jellemzői

A településfejlesztés egy olyan társadalmi, gazdasági és környezetalakítási tevékenység, amelynek elsődleges, fő célja a lakosság életszínvonalának növelése, illetve a környezeti állapotok javítása.²⁹ Azonban az előbbi fogalomban megnevezett környezet a települések esetében nem pusztán a fizikai, materiális, épített elemek (épületek, utcák, terek stb.) összessége,³⁰ hiszen a fogalomba egyaránt beletartoznak a gazdasági és a társadalmi tevékenységek,³¹ folyamatok, valamint a természeti jelenségek,³² adottságok is.³³ Ezek alapján a települési környezetet meghatározhatjuk egy olyan térrészként, amelyben az ember mindennapjait éli, döntéseit hozza, cselekszik. A településfejlesztés a települési szövetbe, vagyis az említett épített környezetbe és az ahhoz kapcsolódó egyes társadalmi, gazdasági, természeti szfé-

28 KOVÁCS Z. 2013; JAYNE, M. – BELL, D. 2009; TÓTH Z. 2007; FARAGÓ L. 2007; HAGGETT, P. 2006; TÓTH Z. 1997.

29 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) 7. § (1), 9. §

30 DODSON, J. – GLEESON, B. 2009.

31 RUDDICK, S. M. 2009.

32 BYRNE, J. – WOLCH, J. 2009.

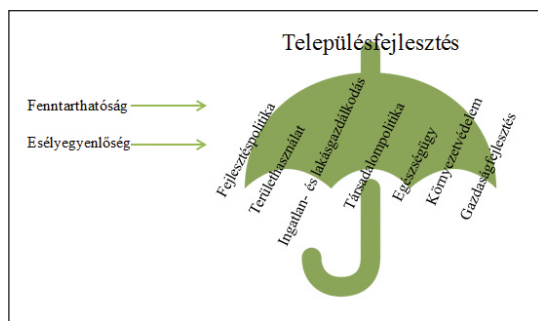
33 MEGGYESI T. 2009; MEGGYESI T. 2004.

rákba való tudatos, stratégiai szemléletű hosszú, illetve középtávú beavatkozás, oly módon, hogy az ne csak hosszabb időre, de gazdaságosság szempontjából is fenntartható legyen.³⁴

Abból kiindulva, hogy a fejlesztés a települési szövetben³⁵ elérni kívánt változtatási folyamat, le kell szögeznünk, hogy a településfejlesztés nem minden esetben jelent közvetlen beavatkozást a település épített környezetébe, nem feltétlenül célja a település épületállományának, annak szerkezetének megváltoztatása. Előfordulhat, hogy a kívánt cél elérhető az előbb említett, a települési környezetet aktívan alkotó gazdasági vagy társadalmi folyamatok befolyásolásával, megváltoztatásával. A településfejlesztés tehát egy összetett folyamat.

Egyrészt azért, mert az említetteken túl a település számos más szféráját is magában foglalja, igen széteágzó spektruma van. A településfejlesztést úgy is felfoghatjuk, mint egy kinyitott esernyőt (1. ábra).

1. ábra • A településfejlesztés összetettsége az ernyőmetafora alapján.³⁶

Az ernyő csúcsát a településfejlesztés jelenti, amely összefogja, koordinálja az esernyő küllőit, amelyek az egyes szakpolitikák – mint például a gazdaságpolitika, az egészségpolitika, a környezetvédelem, a társadalompolitika – metaforái. Az ernyő „áthúzata” vagy borítása pedig az olyan horizontális politikák, amelyek minden szakpolitikákban meg kell, hogy jelenjenek, mint például az esélyegyenlőség vagy a fenntarthatóság.

Másrészt azért is komplex folyamat a településfejlesztés, mert többféle tevékenységből áll össze, amelyek szorosan összefüggnek egymással. A településfejlesztés elsősorban ötletek, elképzelések és az azokhoz kapcsolódó ideológiák gyűjteménye (1), amelyet először kigondolunk, majd terv, illetve szabályozás írott vagy grafikus formájában rögzítünk (2). A tervet később megvalósítjuk a szakpolitikák végrehajtó szervei segítségével (3). A folyamat során meghatározzuk többek között, hogy mi, hol, milyen formában, mely résztvevők segítségével és részvételével történjen. Ebben az értelemben a településfejlesztést felfoghatjuk egyféle jövőalkotásként is,³⁷ amelyben azonban csak egy dolog biztos, az, hogy a jövő bizonytalan. Éppen ezért nem elég jól kigondolni, pontosan és körültekintően megtervezni, jogilag szabályozni, megfelelően megvalósítani – legalább ilyen fontos a településfejlesztési te-

34 Étv. 9. §

35 MEGGYESI T. 2006.

36 Forrás: Saját szerkesztés.

37 RECHNITZER J. 2011; FARAGÓ L. 2005.

vékenység teljes időtartama alatt a folyamatos tracking, monitoring és benchmarking is (4). Mind az előkészítésre, mind a tervezésre, mind a megvalósításra rendelkezésre állnak jogszabályok (törvények, rendeletek), segédletek, almanachok, amelyek a településfejlesztő szakemberek tevékenységi körét, lehetőségeit meghatározzák, a fenti tevékenységekben segítséget nyújtanak.

Az említett jogszabályok közül az egyik legfontosabb az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.), amelynek hatálya kiterjed a településfejlesztésre, a településrendezésre mint folyamatokra, illetve azok tervezésére és eszközeire. A 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az Étv. településrendezésre és építési szabályozásaira vonatkozó követelményeit fekteti le, míg a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az Étv. által előírt településfejlesztési és -rendezési dokumentumokról, illetve azok sajátos jogi intézményeiről rendelkezik. A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 13. § 1. pontja alapján a településfejlesztés és településrendezés helyi önkormányzati, vagyis települési és megyei feladatkörbe tartozik.

Ahhoz azonban, hogy az önkormányzatok ezt a feladatukat sikeresen elvégezzék, a fejlesztendő településekről megfelelő, hiteles információt kell szereznüik, amelynek birtokában lehetőségünk nyílik a szak- és célszerű beavatkozásra. Azonban a települési (élet)jelenségek feltárása nem egyszerű, ami egyrészt adódhat abból, hogy már a település fogalmának meghatározása sem egyértelmű, az egyes szakpolitikák nézőpontja szerint a település mást és mást jelent. Míg a jogásznak a település egy jogi kategória, amely térben közigazgatási határral rendelkezik, addig a közgazdásznak a települési gazdaság színterét jelentheti a település. A következő fejezetben röviden megismerkedhetünk az interdiszciplináris, komplex településfogalommal.

A település komplex fogalmi megközelítése

A település definíciójának meghatározására több kutató kísérletet tett, talán legegyszerűbb, legfrappánsabb a még az általános és középiskolából ismert, Mendöl Tibortól átvett, kismértékben módosított megfogalmazás, amely szerint: „a település az emberek lakó- és/vagy munkahelyének térbeli együttese”.³⁸ A fenti mondat a maga egyszerűségében határozza meg a települést, az élet talán két legalapvetőbb tevékenységének szempontjából, földrajzi alapokon. Azonban nagy túlzás lenne a települést csupán három ismérv, a földrajzi elhelyezkedés, a lakhatás és a munka szempontjából leírni, hiszen a település ennél sokkal több.

Helyi és helyzeti energiák

A települések kialakulása a helyi és helyzeti energiáknak köszönhető,³⁹ így a település nem csupán egy térbeli épületegyüttes, hanem a térben létező, a földrajzi tér által nyújtott lehetőségeket kihasználó képződmény. Vagyis nem csupán a település természeti adottságai (ásványkincsek, nyersanyagok stb.), azaz helyi energiái, hanem földrajzi elhelyezkedése is befolyásolja a település szerkezetét, morfológiáját, illetve a benne élő emberek gazdasági-társadalmi tevékenységeit, akár kultúráját, szokásait. Itt

38 MENDÖL T. 1963.

39 KOVÁCS Z. 2013.

szükséges azonban leszögezni, hogy a földrajzi elhelyezkedés nem kizárólagosan determináló tényező. Eufemizmus azt kijelenteni, hogy pusztán a földrajzi tényezők, energiák alapján egyes települések fejlettebbé válnak más településekhez képest, hiszen a település – mint már említettem – sokkal összetettebb. A településnek az említett szempontok alapján végzett egyoldalú vizsgálata ökológiai tévkövetkeztetésekhez, akár sikertelen, eredménytelen fejlesztésekhez vezethet.

A település időbelisége

A település sem időben, sem térben nem állandó képződmény, hanem a történelem során lezajló, gyakran évszázados szerves fejlődés eredménye. Gondoljunk csak a nagyvárosok szerkezetének ki- és átalakulására, amely bizonyítja az időbeli változás tényét – korábban nem létező negyedek, településrészek alakultak ki, adódtak a települések eredeti területéhez. Az időbeliség mint településformáló tényező vizsgálta többek között segít cáfolni az olyan általános tévképzeteket, mint hogy például a Kárpát-medence egyes településeinek a római korig visszanyúló története van. A Pannónia provinciában lévő polgár- és katonavárosok, valamint a középkori magyar települések térbeli diszkontinuitása a település „idővonalát” megvizsgálva egyértelművé válik.

2. ábra • Bár az első században alapított Gorsium Tác települési előzményének tekinthető azonban sem lakosságbeli, sem településállománybeli folytonosság (kontinuitás) sincs a két település között.⁴⁰

Egy-egy meghatározó esemény nagymértékben vagy teljes egészében alakította át a városok szerkezetét, például Szegedet újjáépítették az 1887-es árvíz után (3. ábra). A települések átalakulása idővel elkerülhetetlen, a változó történelmi korok, a változó politikai, gazdasági, vallási-kulturális ideológiák, építészeti trendek mind-mind lenyomatot hagynak a település szerkezetén, arculatán. A település ilyen szempontból a történelem során kialakult kultúra, szokásrendszer fizikai megvalósulása. A kultúra és a történelmi emlékek védelme így nem csupán a néphagyományok ápolására szorítkozik, a településképp megővésére vagy éppen szükségszerű átformálása részben a településfejlesztés és -tervezés feladata.

Szeged egykori történelmi városmagja, a Palánk átalakulása az 1920-as években kezdődött a Dóm tér és környéke átépítésével. Az 1950-es évek végén elkészült részletes rendezési terv az Oskola utca és a Dóm környékének teljes átépítését tűzte ki célul. Az 1970-es évek végére elkészült a terület lakótelep-

40 Forrás: Saját szerkesztés.

szerű beépítése, amely tömbfeltáró jellegű, nagyléptékű felújítást eredményezett. A történelmi város-mag lebontását a kornak nem megfelelő közművesítés és a rossz állapotú épületek indokolták.

3. ábra • A 1887-ben bekövetkezett árvíz elpusztította szinte teljes egészében elpusztította Szeged városát. A radikális szerkezeti változás a település gazdasági-társadalmi helyzetére is hatással volt.⁴¹

4. ábra • Az egykori Szív utca (bal felső) a Palánk lebontása előtt és után (jobb felső), valamint a történelmi Oskola utca az 1970-es évekbeli tömbrehabilitációs program előtt (bal alsó) és után (jobb alsó).⁴²

A település mint eseménysorozat

A település egy másik megközelítésben időbeli döntések sorozata. Felmerülhet a kérdés, hogy kinek és milyen döntései, ekkor azonban elegendő, ha csak a George Hausmann-féle párizsi átalakításokra vagy a szocialista iparosításra gondolunk, amelyek során a települések tervezési-politikai döntések ha-

⁴¹ Forrás: ativizig.hu, egykor.hu.

⁴² Forrás: delmagyar.hu.

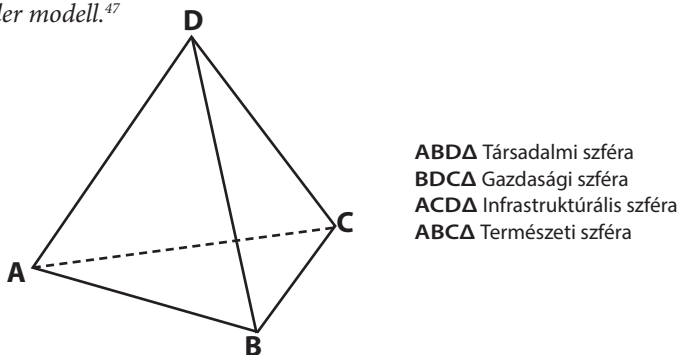
tására váltak olyanokká, amilyenekké. De nem csupán a társadalom befolyásos, nagyobb érdekérvényesítő képességgel rendelkező része az, amely döntéseivel formálja a településeket. Bár a történelem során – és még napjainkban is – a tér és a hely birtoklásáért folytatott állandó „hatalmi harcban” a politikusok, a tervezők, a szakemberek nagyobb ráhatással bírnak a települési kép alakítására, a településen élők is aktívan formálják a teret döntéseikkel. Ezért fontos, hogy a települést ne csak történetileg kialakult, állandó térformának tekintsük, hanem folyamatosan alakuló, dinamikus egységnek, amelyet a benne élők folyamatosan alakítanak.⁴³

Ezek alapján a település életünk „fogalata”, alapvető kerete, amelynek egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy emberek élnek vagy tartózkodnak benne,⁴⁴ és ettől válik megélt, használt térré. Ezért a települést alapvetően társadalmi formációnak tekintjük, amelyben az emberi viselkedés, a környezet–ember, az ember–ember és a környezet–környezet kölcsönhatások válnak meghatározóvá. A település a működése révén realizálódik. Az, hogy melyik tényező, illetve a kölcsönhatásokban melyik résztvevő hatása erőteljesebb, esetleges.⁴⁵

A település mint szférák összessége

Az élet keretét a település – legyen az magányos vagy csoportos, állandó vagy ideiglenes – adja, amely egy földrajzi egységhez köthető alapvető települési – művi és természetes – elemek egysége, valamint a helyi kultúra és történelem lenyomata. A település elemeinek kapcsolatát, azok rendszerszerű elemzését számos modell megkíséréli. A településeket, azok építőegységeit hazánkban a legegyszerűbben a Tóth József-féle tetraéder modellel lehet szemléltetni.⁴⁶ Ebben a modellben a települések nagy alrendszereit, szféráit a tetraéder lapjai, a közöttük lévő kölcsönhatásokat pedig az élei szimbolizálják.

5. ábra • A Tóth József-féle tetraéder modell.⁴⁷

Tóth József szerint a település a földrajzi térben található jelenségek sűrűsödési pontja, amely azon felül, hogy lakóhelyet biztosít egy embercsoportnak, legalább egy további jellegzetes térfunkcióval is

43 LEFEBVRE H. 1992, 2003; HARVEY D. 2009; BOROS L. 2010a.

44 TÓTH Z. 2007.

45 HALL E. T. 1987; ELLEN, S. 2009; KITCHIN, R. 2009.

46 TÓTH J. 2002.

47 Forrás: TÓTH J. 2002.

rendelkezik. A település ideális esetben az egyes szférák egyensúlyából alakul ki, ezeknek nagyjából azonos súlyuk van a fejlődésben és a mindennapi életben, s ez biztosítja a harmóniát. A modell további előnye, hogy jól szemlélteti, hogy egy szféra megváltozása hatással van a többi három szférára is, így a település mint rendszer szemléletet hangsúlyozza. A település a modell alapján az élet négy fontos területén nyújt bizonyos funkciókat. A modell kritikája, hogy az egyes szférák kiválasztása önkényes, túlságosan idealizált, és nem feltétlenül alkalmazkodik a valóságban zajló folyamatokhoz.

A településfogalmak szintetizálása

A települést összefoglalóan épített és megélt térként definiálhatjuk, amely egy dinamikus egység. Társadalmi produktum, amelyről azonban nehéz eldönteni, hogy magán- vagy közösségi tulajdonban van-e.⁴⁸ Alapvetően mindkettő állítás igaz. A település egyes részei a sajátunk, más részei pedig a közösség minden tagjáé, elvben mindenki számára elérhetőek. Ez azonban sok esetben csak elvben valósul meg. Ennek hátterében az áll, hogy az egyes hatalmi csoportok igyekeznek kisajátítani, sajátjukká tenni vagy nekik tetszővé formálni a teret.⁴⁹ Ilyen esetekben az egyes csoportok saját szemléletüket próbálják érvényesíteni, rájuk jellemző szimbolikával, jelentéstartalommal felruházni a települési teret.⁵⁰ Ezáltal a település csoportjai között folyamatos a települési térért való küzdelem, így a település az adott idő hatalmi rendjének leképeződése is.⁵¹ Újabb és újabb jelentéstartalommal ruházzák fel, amelyhez a településfejlesztésnek igazodnia kell, és ha szükséges, a negatív externáliák, igazságtalanságok kiküszöbölését kell célul kitűznie. Ehhez szükséges a települési tér és az azt használó társadalmi csoportok kapcsolatának megfigyelése, feltárása, amihez nem feltétlenül elégséges a kvantitatív adatelemzés. A modern településfejlesztésnek fontos része a települési interakciók, viszonyok, kapcsolatok, események, az azokhoz tartozó dimenziók, kontextusok értelmezése, annak szisztematikus kvalitatív elemzése és felhasználása.⁵²

A településfejlesztés ellentmondása

A településfejlesztés komplexitásából eredően ellentmondásos folyamat. Egyrészt azért, mert a tervezés és a fejlesztés egyik alapeleme lenne az alulról építkező úgynevezett bottom up elv alkalmazása. Azonban számos esetben a fejlesztéshez, a fejlesztésben való részvételhez nincs meg a megfelelő társadalmi motiváció. Ebben az esetben felülről irányított beavatkozásra van szükség, amely azonban csorbíthatja a szubszidiaritás elvét. Ha a fejlesztés ténylegesen alulról szerveződné, akkor a résztvevők sokszor adminisztrációs és politikai gátakba ütköznének. Ennek egyik oka, hogy a finanszírozás központi, így a donor kívánja eldönteni, hogy mire, hogyan költik el az általa adott pénzt.

Az ellentmondás feloldásához szükséges lenne a központi hatalom, illetve a fejlesztésben részt vevő helyi közösségek, stakeholderek közötti hatékony kommunikáció, koordináció.

48 BOROS B. 2010a; BOROS L. 2010b; BOROS L. – HEGEDŰS G. – PÁL V. 2007.

49 LEFEBVRE, H. 2003; HARVEY, D. 2009.

50 BRIDGE, G. 2009.

51 ELLEN, S. 2009; KITCHIN, R. 2009.

52 BOROS L. 2010b

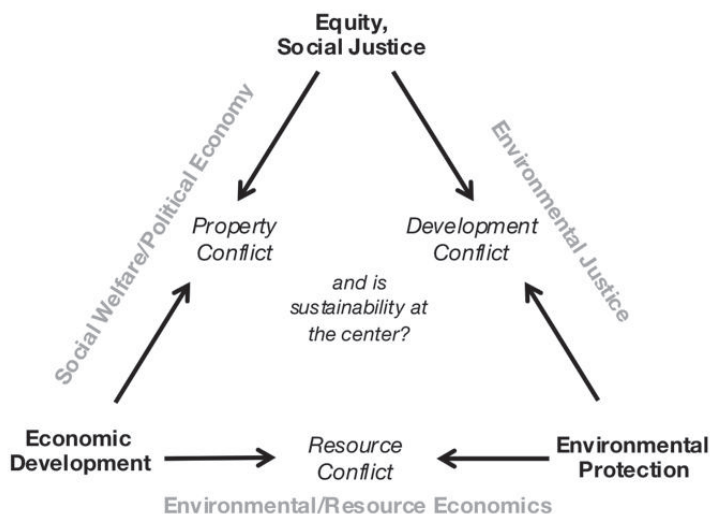
Másfelől a településfejlesztés azért is ellentmondásos, mert maga a folyamat egy közép-, illetve hosszú távú, stratégiai szemléletű beavatkozás, amely nehezen hangolható össze a társadalom – az érintettek – rövid távra szóló gondolkodásával. Az eltérő időbeli lépték számos esetben konfliktushoz vezet.

Harmadrészt a településfejlesztés ellentmondásos folyamat azért is, mert az elmélet, a fejlesztési elgondolás és a szándék nem mindig egyezik meg a megvalósult gyakorlattal. A principle és a practice közti különbséget jól példázza a mondás, miszerint a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezve.

A fejlesztők és a tervezők tevékenységüket a társadalomért és a társadalmi jóért végzik, azonban ez elavult elképzelés a fejlesztési folyamatról, hiszen nem az emberekért, nem az emberekkel szükséges tervezni és fejleszteni. A nyugat-európai, illetve az amerikai fejlesztési gyakorlatban a planning for people elvét felváltotta a planning with people.

A településfejlesztés szakemberei gyakran válaszütt előtt állnak, hogy a beruházás, a megvalósítás hatékony legyen-e, vagy igazságos. Bár a kettő nem zárja ki egymást, összehangolásuk sok esetben nehézségekbe ütközik. Felmerül a kérdés, hatékony-e a kétszáz ezer fős városban háromszáz ember érdekében akadálymentesíteni a közintézményeket? A válasz gazdaságossági szempontból: természetesen nem. Azonban a társadalmi felelősség, az esélyegyenlőség biztosítása felül kell, hogy írja a gazdaságosság elveit a településfejlesztésben.

6. ábra • A település szféráinak konfliktusai.⁵³

A fejlesztés társadalmilag egyenlőségre és jólétre törekvő, környezeti szempontból a természet védelmét célzó, gazdasági szempontból pedig profitábilis, rentábilis, hatékony kell, hogy legyen, ekkor lesz fenntartható (6. ábra).

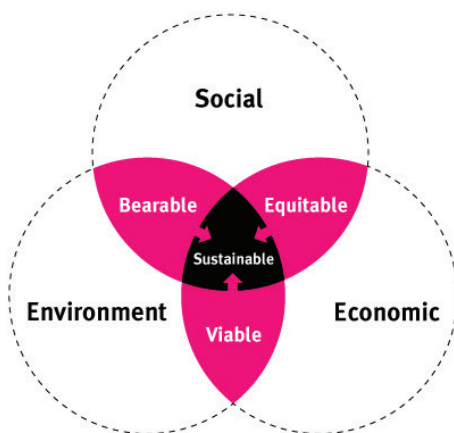
53 Forrás: CAMPBELL, M. 1996.

Fenntartható településfejlesztés modellek tükrében

Az élıhetőség, fenntarthatóság mint településfejlesztési elv megjelenése a konfliktusok átalakulásához, átértelmezéséhez vezet, ami nem szünteti meg az alaptényezők időbeli, térbeli, elméleti-gyakorlati, rentabilitási konfliktusait, csak új kontextusba helyezi őket.

A tetraéder modell csupán egy települési értelmezés a sok közül. Az említett tényezőket (természet, társadalom, gazdaság, infrastruktúra) gyakran ábrázolják Venn-diagram segítségével, a fenntarthatóság hangsúlyozása céljából. Az egymást metsző körök esetében talán a legfontosabb, hogy három fő aspektust emel ki, amelyek együttműködése adja a fenntarthatóságot, azonban nem feltétlenül erősíti a környezettudatosságot és a természeti-társadalmi környezet fontosságát megfelelő módon.

7. ábra: A fenntartható településfejlesztés a szférák metszeteiként jelentkezik. Elgondolásában és ábrázolásában a fenntarthatóság a szférák egyensúlyából ered.⁵⁴

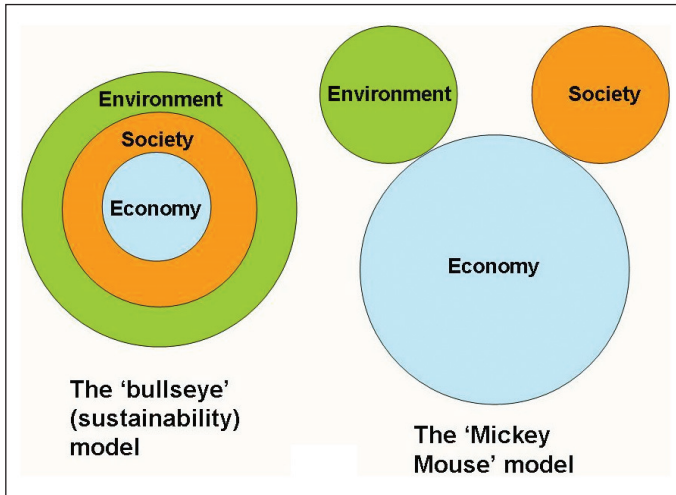

Ennek a modellnek a napjainkra „aktualizált” változata az úgynevezett Mickey Mouse-modell, amely számol természeti és társadalmi tőkével, erőforrásokkal, tényezőkkel, ám azokat gazdasági tényezőkkel helyettesíthetőnek tartja. A modell egyértelműen gazdaságközpontú, a fenntartható fejlődést kevésbé tartja szem előtt. A településfejlesztő szakembereknek, amennyiben lehetséges, ezt a szemléletet kerülniük kell (8. ábra).

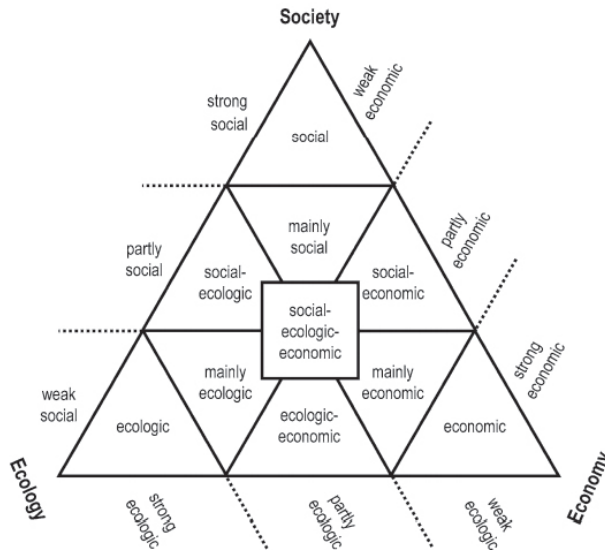
Az ideális és fenntartható településfejlesztés ezzel ellentétben egyesek szerint az lenne, ha a szakemberek és a döntéshozók felismernék, hogy a gazdasági szféra tulajdonképpen társadalmi produktum, és nem minden társadalmi tevékenység kapcsolódik a gazdasághoz. Mindezek mellett azonban mind a társadalmi, mind a gazdasági folyamatok a települési környezetben zajlanak, így ahhoz szorosan kapcsolódnak. Az ezek alapján elkészített modell egy céltáblához (bullseye) hasonlít, az egyes szférák alkotta koncentrikus körökből áll.

54 Forrás: howdesign.com.

8. ábra • A céltábla bullseye metaforájában (balra) a településfejlesztés a környezeti-társadalmi kontextusba helyezi a gazdaságot, a Mickey Mouse-moddell (jobbra) a gazdaság mindenhatóságát közvetíti.⁵⁵

9. ábra • Kleine és von Hauff Gibbs piramisa a településekre, egyediségre szabott településfejlesztés elméletét közvetíti.⁵⁶

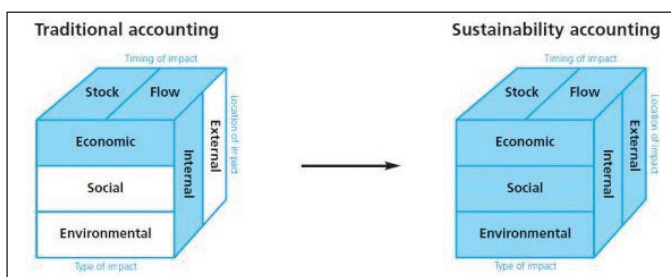
⁵⁵ Forrás: OzPolitics.

⁵⁶ Uo.

Alexandro Kleine és Michael von Hauf a Gibbs-piramis segítségével a korábbi modellek három tényezőjét ábrázolta az alapján, hogy az adott tényező egy település életében vagy a települési politikában mennyire erőteljesen jelentkezik. Az egyes települések ezen a háromszögdiagramon csoportosíthatóak annak megfelelően, hogy az egyes tényezők mennyire játszanak komoly szerepet a település életében. A szerzők tíz kategóriát különítettek el, amelyek között a négy alapkategória a társadalmi, a gazdasági, az ökológiai/természeti és ezek ötvöze (9. ábra). A köztes kategóriák képezik az átmenetet. Ez a fajta megközelítés is erősíti a települési szférák egységét, összetartozását, azonban előnye, hogy a meglévő potenciálok alapján differenciál, ezáltal a fenntartható településfejlesztést az adottságokhoz illeszkedően képzei el.⁵⁷

Más szerzők is elismerik a három nagy alrendszer fontosságát, azonban kritizálják ezeket a modelleket a már említett – és a település életében igen meghatározó – időbeliség, dinamika, változatosság hiánya miatt. Ezért a településre akár mint egy szuperorganizmusra is tekinthetünk, amelynek önálló „metabolizmusa” van. Ez egyrészt a településen belüli, másrészt a település és a külvilág közötti áramlások, vagyis a flow (közlekedés, mozgás, térpályák, áruforgalom, pénzforgalom stb.) és az állományok, vagyis a stock (épületek, utak, területhasználat stb.) összessége, változása, átalakulása (10. ábra)

10. ábra • A hagyományos fejlesztés gazdaság-központú, és belső kapcsolatrendszerek feltárásával foglalkozott, míg a modern megközelítésben a szférák együttes kezelése és a külső és belső kapcsolatok feltárása a cél.⁵⁸

Amennyiben elfogadjuk a fent említett modelleket, azok elemeit a fenntartható településfejlesztés értelmezési keretének, vagyis az egyes nagy alrendszerek alatt idetartozó fő funkciókat, az alrendszerek között pedig interakciókat feltételezünk, akkor a kölcsönhatások, interakciók legalább három fő csatlakozási pont mentén alakulnak ki.

1. A társadalom szférájának kölcsönkapcsolatai: a társadalomban jelentkeznak bizonyos szükségletek, amelyek anyagi és nem anyagi természetűek lehetnek. Ezek egy része mérhető gazdasági-társadalmi mutatókkal, másik része kevésbé (identitás, térségi vitalitás, beágyazottság, kötődés, jóllét). A települési gazdasághoz hasonlóan számos aspektusból vizsgálható és értelmezhető a települési társadalom is.

⁵⁷ KLEINE, A. – VON HAUFF, M. 2009.

⁵⁸ Forrás: computingforsustainability.com

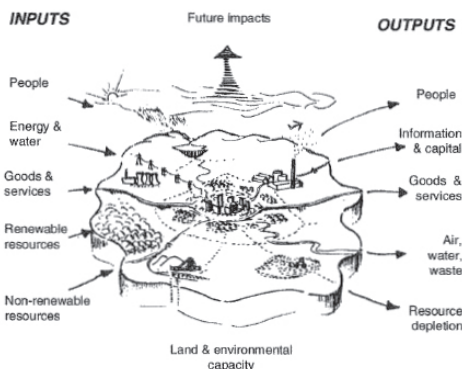
- A települések társadalmi minősége függ a kohéziótól, az integrációtól, az egyéniségektől, a csoportoktól, a családoktól.
- A települési társadalom politikai minősége függ az egyének és a csoportok érdekérvényesítési lehetőségeitől.
- Kulturális minőség: diverzitás, identitás, hagyományörzés, helyi értékek megléte, védelme, elismertsége.
- A települési társadalom gyakran ellentmondásos is lehet környezetészlelés szempontjából.
- Jövőképét tekintve: mennyire lát a jövőbe, mennyire lehet tervezni a társadalommal.
- Az egyenlőség szempontjából: hogyan osztoznak a hátrányokon-előnyökön, az igazságos-e, van-e kirekesztés, az egyenlő jogok biztosítottak-e.
- Kockázati szempontból: mennyire „bevállalós” a települési társadalmi csoport.
- A környezettudatosság szempontjából: fakó zöld vagy sötétzöld?

A települések társadalmi és gazdasági szférájának találkozásakor gyakran kialakul a közszolgáltatás-magánszolgáltatás vitája, illetve a gazdasági szektor társadalmi szerepvállalásának szükségessége. A felmerülő kérdések – a teljesség igénye nélkül – kapcsolódhatnak a közösségi közlekedéshez, a lakhatáshoz vagy éppen a település zöldterületeinek problematikájához.

2. A gazdaság szférájának kölcsönkapcsolatai: a gazdasági tevékenység nem csupán a gazdasági produktumban (stock) és folyamatokban (flow) jelentkezik. A gazdasági prosperitás társadalmi hatásokban (jólét) és környezeti hatásokban, tevékenységekben (környezetvédelem) is megmutatkozik, amelyek gyakran matematikailag nehezen mérhetőek, funkcióban vagy éppen minőségi javulásban érezhetőek. Számos rétege van a települési gazdaságnak.
 - Környezetiileg fenntartható települési gazdaság: a lehetőségek korlátaival együttműködő társadalmi és gazdasági tevékenységek.
 - Társadalmilag fenntartható települési gazdaság: a javak, a szolgáltatások, a biztonság szervezett és igazságos elosztása.
 - Pénzügyileg fenntartható települési gazdaság: egyensúly a beruházásokban, megtakarítás, hozzáadott érték.
 - A Mickey Mouse-ábrához hasonló felfogást szemléltet az az ábra, ahol a gazdasági tevékenységek és azok belső hatásai szerepelnek meghatározó helyen a települések értelmezésében.

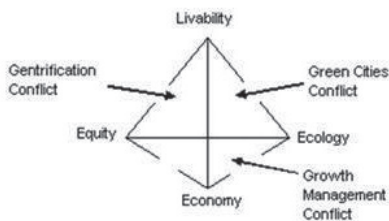
A települések környezeti szférájának kölcsönkapcsolatait leginkább a település mint rendszer szempontú megközelítés alapján elemzik. Egyes nézőpontok szerint ezek lineáris folyamatok, a település nyersanyagot és energiát vesz fel, majd hulladékként és késztermékként kibocsátja azokat, miközben népességében, kiterjedésében, gazdaságában stb. növekszik. Más nézőpontok éppen a települések ciklikus változását hangsúlyozzák, az az output tehát egyben input is. A települési „metabolizmus” a települési inputokból és outputokból áll, amelyek hatása nemcsak a településre, hanem annak környezetére is érvényes, ráadásul nem csupán a jelenre, hanem a jövőre nézve is (11. ábra).

11. ábra • A település organizmuskénti elképzelése felhívja a figyelmet a településfejlesztés komplexségére, s nem tekinti állandónak a települések áramlásait és állományait, az azok közötti kapcsolatokat.⁵⁹

A külföldi szakirodalomban gyakran találkozhatunk az említett modellekhez hasonló, azonban más elemeket kihangsúlyozó úgynevezett prizmamoddal, amely inkább a fenntartható fejlődés és az új urbanizmus szellemiségét, a fenntartható településfejlesztést, mintsem a település értelmezését hangsúlyozza. A prizma három meghatározó eleme a fejlesztők három fő prioritása: a környezet (ecology), az egyenlőség (equity) és a gazdaság (economy), illetve a modell gyakran kiegészül egy negyedik elemmel, az élhetőséggel (livability). Ez a megközelítés nem a szférák funkciói, hanem a szférák közötti interakciók, konfliktusok megnyilvánulása mentén értelmezi a településeket kritikai szempontból, ami szintén a fenntartható településfejlesztés egyik fontos eleme kell, hogy legyen.

12. ábra • A településfejlesztés négy prioritása és interakciói kritikai szemlélettel.⁶⁰

A fejezetben bemutatott modellek a településeket és azok fejleszthetőségét a fenntarthatósági szempontból közelítik meg. Nagy hiányosságuk azonban – bár egyesekben megjelennek a települési áram-

⁵⁹ Forrás: RAVETZ, J. 2000.

⁶⁰ Forrás: planatic.worldpress.com

lások –, hogy a társadalom többnyire különálló szféraként, és nem a többi szférát alakító tényezőként jelenik meg. A településfejlesztés egy társadalmi tevékenység, amelynek alapelvei szerint a közösségi tervezést, a helyiek bevonását és a szubszidiaritást is meg kell valósítani. A fenntartható településfejlesztés mindezek alapján:

- a települési szférákat együttesen értelmezi, törekszik arra, hogy életképes, elviselhető és igazságos legyen;
- a gazdaság a fejlesztések központi elemeként való kezelése helyett a kontextusba ágyazottságot tartja elsődlegesnek;
- differenciáltan gondolkodik a településekről, azokat különálló identitással rendelkező entitásként kezeli, nem egy séma szerint fejleszti;
- nemcsak a térbeli, hanem az időbeli különbségeket, változásokat is figyelembe veszi;
- nemcsak a belső, hanem a külső összefüggéseket, kapcsolatokat is feltárja;
- állományokat és áramlásokat különít el, amit folyamatosan monitoringol;
- alapelveket határoz meg, amelyeket kritikai szemmel folyamatosan felülvizsgál és felülbírál az adott kontextusnak megfelelően.

Mindehhez szükséges a települési térbeli folyamatok felmérése, a már említett kvalitatív és kvantitatív módszerek alkalmazása. Napjainkban a teljesebb, jobb megértést szolgáló kutatások egyre inkább a minőségi, puha tényezők feltárásával, értelmezésével foglalkoznak. A kvalitatív kutatások a településen sikeresebb, elfogadottabb, nyíltabb fejlesztéseket eredményezhetnek, ahogyan arról számos tanulmány értekezik.⁶¹

A települési térhasználat felmérése a szegedi Dugonics és Árpád tereken

2013 és 2014 októberében mesterszakos geográfus hallgatókkal a teres társadalom tantárgy keretében Szeged egyik megújult közterén, a Dugonics téren megfigyeléses vizsgálatot végeztünk. A kutatás célja a teret használók mozgásának, viselkedésének a feltárása volt, hogy ez alapján fogalmazhassunk meg a térrel, annak fejlesztésével kapcsolatos kritikákat, javító szándékú ajánlásokat.

A köztérmegújítás általános áttekintése

A Dugonics tér és környéke rehabilitációja a szegedi Biopolisz park program keretén belül közel 720 millió forintból valósult meg. A kivitelezés több ütemben zajlott, a végső átadásra 2013. március 15-én került sor (13. ábra). A fejlesztés keretein belül megújult Szeged egyik ikonikus helye, a Szegedi Tudományegyetem Rectori Hivatalával szemben található zenélő szökőkút és a körülötte lévő parkrész, illetve átalakult és új funkciót kapott az Árpád tér. A fejlesztés előtt a nehezen átlátható és átjárható Dugonics tér funkciójában nem töltötte be a napjaink közparkjaival szemben támasztott igényeket, elvárásokat, így a projekt célja volt, hogy egy élhető és ténylegesen használatban lévő, fiatalos zöldterületekben gazdag közteret alakítsanak ki. Ennek elérése érdekében újrastrukturálták a teret, aminek határára ugyan a zöldfelület csökkent, de a tér átjárhatóvá és használhatóbbá vált.

61 VEDRÉDI, K. – BOROS, L. 2012.

13. ábra: a Dugonics és az Árpád tér rehabilitációja.⁶²

Az átalakítás nem volt konfliktusmentes, aminek egyik oka a közösségi tervezés hiánya volt. A parkban újfajta technológiával speciális vízáteresztő burkolattal látták el az ösvényeket, számos fának a gyökereit, törzsét körbeburkolták. Helyi környezetvédők és egyes politikai pártok többször tájékoztatták a tervezőket és a kivitelezőket a növényállomány pusztulásáról, azonban véleményüket nem vették figyelembe. Ennek eredményeképpen négy fa elpusztult. A lakosság a sövények kiirtását is ellenezte, ám véleményét sem a tervezési, sem a kivitelezési szakaszban nem hallgatták meg. A városvezetés tovább növelte a városi hőszigetet a fák és a bokrok tudatos és véletlen elpusztításával.

A köztéren és környékén a közvilágítást kicserélték, ezáltal éjszaka sokkal biztonságosabbá vált korábban sötét, zegzugos elrendezésű park, amelyet gyakran köztéri illemhelyként használtak a hajléktalanok és az egyetemisták. Bár a bokrok eltüntetésével a probléma megoldottnak látszik, a városvezetés csupán tüneti kezelést végzett, a valós okot, nevezetesen a köztéri illemhelyek hiányát nem számolta fel. A fejlesztés egy élehetőbb, átláthatóbb és esztétikusabb közteret hozott létre, ám sem kezdeti, sem végrehajtási fázisában nem kérdezték meg a közösséget, a közönséget, a teret ténylegesen használókat, a problémákra valós megoldás nem találtak.

Az Árpád tér új funkciót kapott, a korábban parkolóként működő, aszfaltborítású tér egy köztéri installáció helyévé vált. Az építészek egy úgynevezett krátert hoztak létre a területen, amely egyaránt biztosít közösségi találkozóhelyet, vízfelületet, zöldterületet, és rendezvények helyszínéül szolgálhat (14. ábra). A krátert többen nemkívánatosnak bélyegezték, egyrészt modern kinézete miatt, másrészt a burkolóanyag színe és ezáltal a városi hőháztartásra gyakorolt hatása miatt. A beruházás ellenzői több esetben felhívták a tervezők-fejlesztők figyelmét arra, hogy az újonnan létrehozott betonfelület akár több Celsius-fokkal is emelheti a hőérzetet, a kráter ténylegesen egy forró vulkáni katlan érzését fogja kelteni. A beruházók ezeket az érveket elutasították, mondván, hogy több fát is ültettek a térre, és ez

62 Forrás: szeged.hu

által a korábbi zöldterület nagysága többszörösére nőtt. A Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Karának Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszékén végzett kutatások bizonyították, hogy a Dugonics tér esetében, annak nyitottsága miatt nagyobb az esély hőstressz kialakulására, mint más, zártabb szegedi tereknél.⁶³

14. ábra • A kráter az Árpád téren.⁶⁴

15. ábra • A MUT és az ICOMOS nívódíja.⁶⁵

63 MUCSINÉ ÉGERHÁZI L. 2014.

64 Forrás: panoramio.

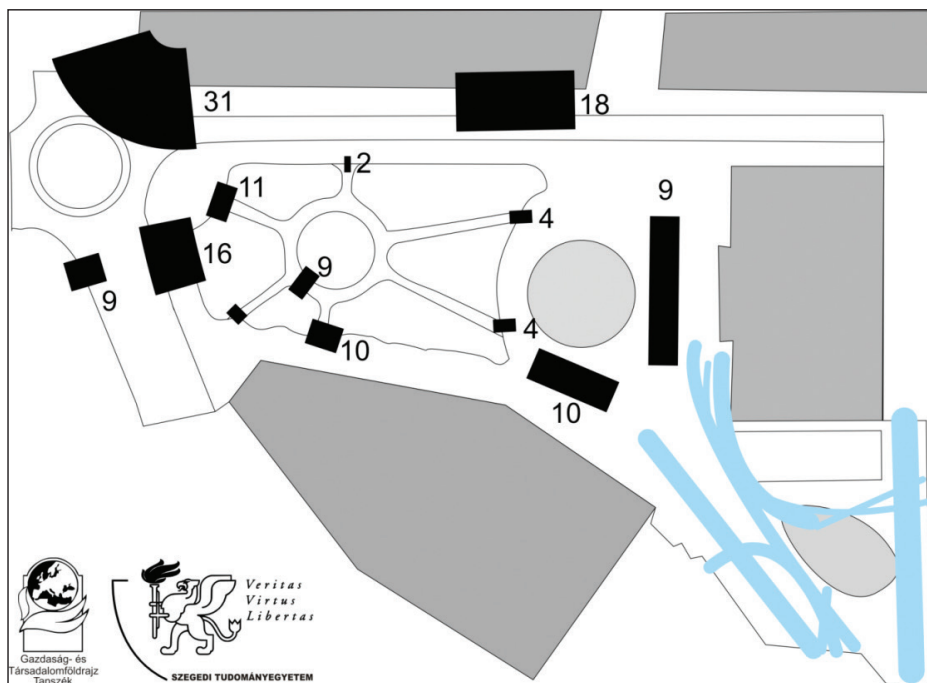
65 Forrás: szegedma.hu

A rehabilitáció mindezek ellenére bizonyos szempontból sikeresnek mondható, hiszen élhetőbb, átláthatóbb, biztonságosabb, esztétikusabb lett a tér. A projekt kiemelt célja volt, hogy az egyetem hangulatát, fiatalosságát tükrözze a felújított közterület. Bár a fejlesztési folyamatba a lakosságnak kevés beleszólása volt, a szakma 2013 egyik legmeghatározóbb és legsikeresebb fejlesztéseként ítélte meg a Dugonics tér rehabilitációját. Az ICOMOS és a MUT köztér-megújítási nivódíjjal jutalmazta a Szeged város központjának funkcióbővítő fejlesztését célzó beruházást. Azonban a sikeresség nem csak díjakban mérhető...

A köztér részt vevő megfigyelésének eredményei

A Szegedi Tudományegyetem geográfus hallgatóival a Dugonics és Árpád téren 39 felvételi pontban végeztünk részt vevő megfigyelést. A felmérők 2013 és 2014 szeptemberében délután 15-16 óra között egy órán át, több szempont szerint figyelték a teret használókat. Kinézet alapján megbecsülték az adott térhasználó jövedelmi státuszát, az életkorát. Leírták, hogy a térhasználó milyen tevékenységet folytat, egyedül teszi-e azt, vagy csoportban. A felmérők továbbá fotót készítettek azokról az eseményekről, amelyeket különösnek, kirívónak, érdekesnek ítélték meg.

16. ábra • A tér áramlási irányai, csomópontjai.⁶⁶

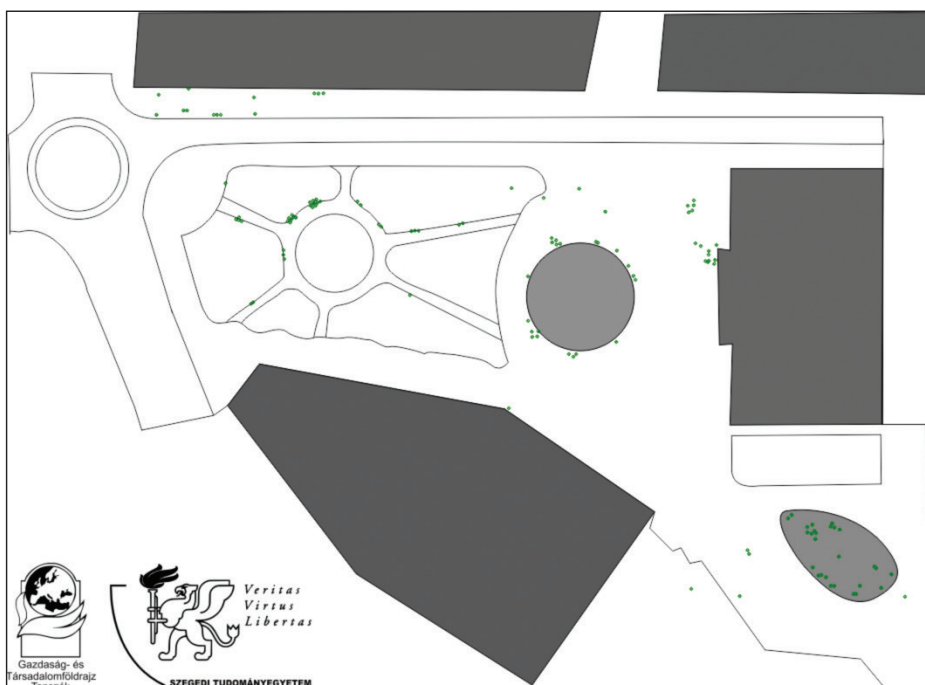

66 Forrás: Saját szerkesztés.

A megfigyelés részét képezte az általános áramlási irányok feltárása. Ehhez a hallgatók a mintaterület térképén az emberek útvonalait rajzolták fel. A felmérés másik részét az úgynevezett keresztmetszeti, bizonyos pontokon áthaladó látogatók számlálása adta. Ez alapján a főbb csomópontokat sikerült feltárni. Az egy órán belül négy alkalommal a tér teljes területén várakozó, egy helyben lévő látogatókat is térképre vitték. Ez megadta a köztér úgynevezett összegyülekezési pontjait. A felmérést végzők rögzítették a térhasználók nemét, becsült korát, tevékenységük típusát (áthaladás, várakozás), azt, hogy a tevékenységet egyedül vagy csoportban végzik, illetve egyéb megjegyzéseket is írtak a felvételi lapra.

Az eredmények azt mutatják, hogy a korábbi mozgási irányok részben átalakultak, azonban a legforgalmasabb részek nem változtak. A tervezésnél a Somogyi utca és a Tisza Lajos körút kereszteződésében lévő körforgalomnál alulbecsülték a forgalmat: a felmérők többször rögzítettek konfliktushelyzeteket gyalogos–gyalogos, gyalogos–kerékpáros, kerékpáros–autós és autós–gyalogos viszonylatban a nem megfelelő méretű, „áteresztő képességű” kereszteződés miatt. A másik két legforgalmasabb pont a Dugonics tér Kárász utcai bejárata, illetve a körúttal párhuzamos nyugati oldala (16. ábra). Az áramlási irányok és útvonalak elemzésénél kitűnik, hogy az emberek többsége a krátert kikerüli, nem keresztezi. Ez alapján úgy tűnhet, hogy a kráter a köztér egy nem használt része, azonban ezt a többi eredmény cáfolja.

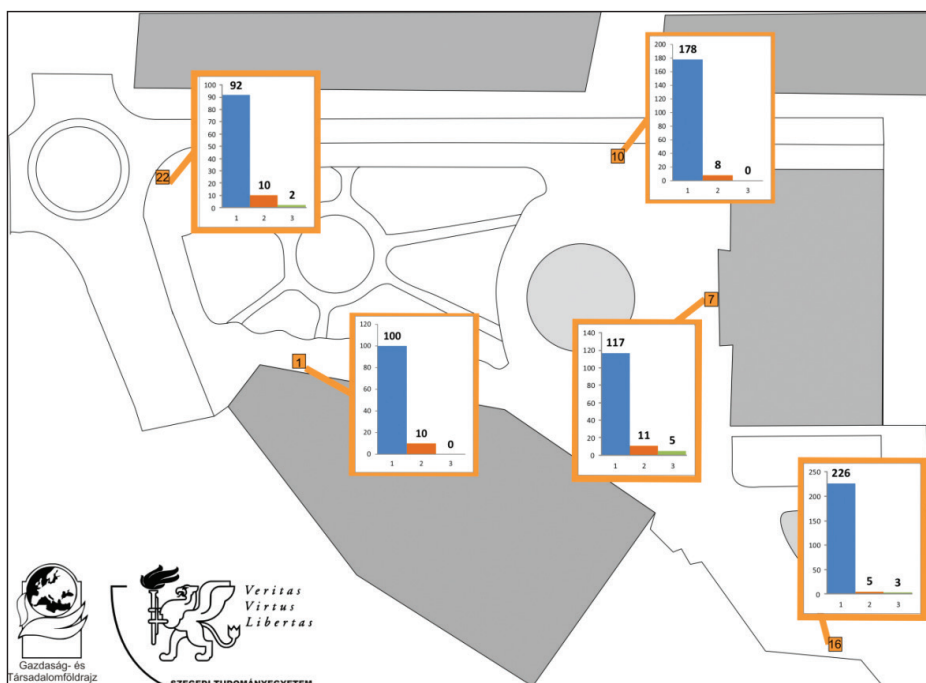
17. ábra • A négy időpontban rögzített térhasználói elhelyezkedés.⁶⁷

⁶⁷ Forrás: Saját szerkesztés.

Ha azt vizsgáljuk, hogy hol várakozott a legtöbb ember a felvétel időtartama alatt, akkor négy fő sűrűsödési pontot határozhatunk meg. Ezek közül az egyik a kráter. Ezt követi a szökőkút, az egyetem, illetve a bejáratánál található ülőalkalmatosságok, a szobor körül elhelyezett padok és a Somogyi utcán kitepült kávézók, cukrászdák teraszai (17. ábra).

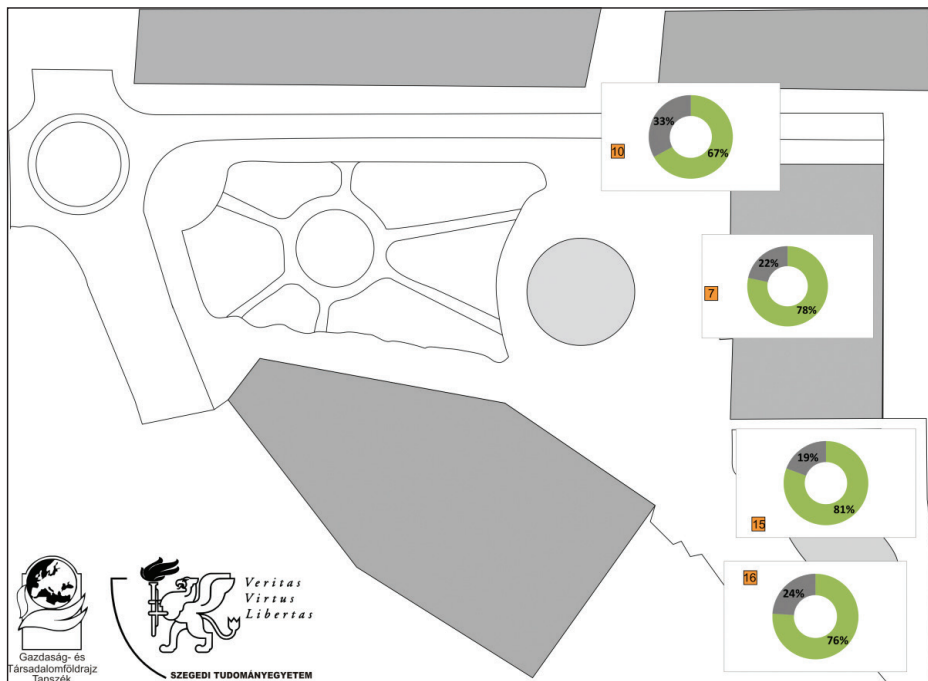
18. ábra • A köztér használata típusok szerint. Kék: áthaladás; narancs: várakozás; zöld: rekreáció.⁶⁸

A teret a legtöbben áramló térként használják, a vizsgálat időpontjai alatt felmért csaknem kétezer ember a különböző felmérési pontokban döntően (kb. 90 százalékan) átmenő forgalomként jelenik meg (18. ábra). Vannak természetesen olyan kiemelt pontok, mint például szökőkút, az egyetem bejárata és a kráter környéke, ahol a várakozás és a rekreáció akár 20-30 százalékos értéket is felvehet. A teret használók kétharmada az életkorokat megbecsülve 35 év alatti volt a felmérés időpontjában, az egyetem és a kráter környéke ilyen szempontból kiemelten fiatalosnak tekinthető, hiszen a fiatalok aránya 70 és 80 százalék között mozgott (19. ábra).

⁶⁸ Forrás: Saját szerkesztés.

19. ábra • A szökőkút, a Rektori Hivatal és a kráter előtti terek használata és a térhasználók korosztály szerinti megoszlása.⁶⁹

A felmérést végzők észrevételeit és élményeit megvizsgálva tovább árnyalhatjuk a térhasználók viselkedését, jellemzőit, illetve bemutatathatjuk a tér valós használatát. A vélemények egyértelműen tükrözik, hogy a megújult köztér dinamikus, folyamatosan változó, megélt tér. A látogatók 30 százaléka társaságban érkezett, többnyire beszélgetett, sétált, telefonált, kapcsolódott. A krátert a gyerekek és a fiatalok játszótérként, extrém sport-pályaként használták.

A megfigyelés a tér tervezési hiányosságaira is rávilágított. A megfigyelők többsége beszámolt gyalogos és biciklis közötti konfliktushelyzetről, bizonyos pontokon zsúfoltságról, helyszűkéről, illetve megfelelő utcabútorok, alkalmatosságok hiányáról.

A felmérők megjegyzéseit, véleményét mind a 2013-as, mind a 2014-es évben szófelhő segítségével ábrázoltam. Mindkét szófelhő szavai a dinamizmust, a mozgalmasságot mutatják. 2013-ban a legtöbb említést a beszélgetés (20. ábra), a kerékpározás és a babakocsi kapta, ezek voltak azok a megjegyzések, amelyeket a legtöbbször írtak fel a felmérés végzői. A 2014-es vizsgálatban a séta kapta a legtöbb említést, azonban a beszélgetés és a beszélgetnek szavak, illetve a kerékpár, a bicikli, a biciklivel, a biciklis szavak együtt nagyjából azonos számú említést értek el. Mindkét szófelhőben megjelennek a külföldiek, valószínűleg az egyetem, illetve a turizmus miatt.

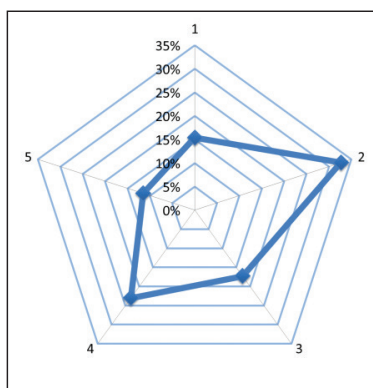
⁶⁹ Forrás: Saját szerkesztés.

rész, amely használói révén válik igazán közösségi térré, akkor az ilyesfajta korlátozás nem csupán az emberi jogokat sérti, de a települési tér termelődésének folyamatát is átalakítja és megváltoztatja. A térrész ezáltal egyre inkább egy hatalmi rend és egyféle többségi társadalmi norma értékrendszerét közvetíti, mintsem a településen élők közösségét és cselekedeteit.

A vizsgálat feltárta, hogy a hajléktalanok térhasználati jogainak korlátozása mögött többféle érv húzódott. A döntést támogatók a település imázsának, turisztikai vonzerejének romlását hozták fel elsődleges indokként, de több érv elhangzott a közbiztonság és a közegészségügy témaköréből is. Szege-den a hajléktalanok jogai kevésbé korlátozottak, „csupán” a történelmi belváros területén nem végezhetnek kéregető tevékenységet, ami azonban e kirekesztett társadalmi csoport gyakran egyetlen bevételi forrása. A tanulmánynak nem célja a hajléktalanság problémájának, okainak alaposabb kifejtése, hiszen a téma összetettsége miatt arra több kötet is kevés lenne. Inkább fel szeretné hívni a figyelmet, hogy a felmérők által észlelt települési „probléma” megoldása ezekben az esetekben sem történik meg, csak a tér „problémás elemeinek” elhallgattatása, erőszakos relokációja vagy kriminalizálása történik. Szeged esetében a hajléktalanok helyzete különösen hátrányos: ugyan a jogaikban kevésbé korlátozottak, azonban a megsegítésüket szolgáló intézményrendszerek a város három különböző pontján találhatóak, amelyek bejárásához a rászorulóknak napi térpályája több mint 20 kilométernyi távolságot ölel fel. Ezért a Dugonics téren észlelhető „hajléktalanprobléma” megoldását az érintettek bevonásával tevékenyen és érdemileg lenne szükséges megoldani.

A hallgatók által készített felmérés és rövid összegző egyik központi eleme volt a nem reprezentatív, kvantitatív adatfelvétel. Ennek eszköze az online kérdőíves felmérés volt. 150 szegedi és nem szegedi, de Szegedre gyakran látogató alannal töltettek ki a hajléktalansággal kapcsolatos kérdéseket. A kutatók egyik fő kérdése az volt, hogy az alany milyen rendszerességgel lát hajléktalant, illetve ennek alapján megközelítőleg hány főre saccolná a hajléktalanközösséget. A szegedi lakosok a hajléktalanok számát felül-, míg a nem szegedi lakosok alulbecsülték.

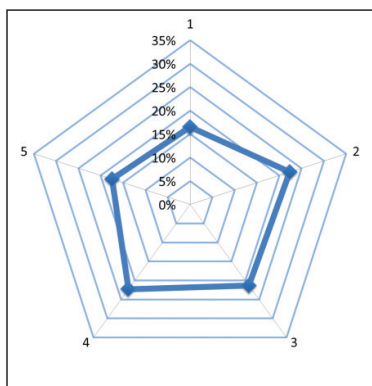
22. ábra • Zavarja-e önt a Szeged utcáin látott hajléktalan?²⁷³

A másik fő kérdésre, hogy az alanyt mennyire zavarják a hajléktalanok, a szegedi lakosok a zavar és maximálisan zavar kategóriákat a nem szegedi lakosoknál nagyobb arányban választották (22. ábra). Ennek fényében kérdésessé válhat a hajléktalanokat korlátozó döntés jogalapja, hiszen bár a kutatás nem reprezentatív, a válaszok példázzák, hogy a helyi lakosok sok esetben bizonyos őket érintő kérdésekben érzékenyebben reagálnak. Előfordulhat, hogy a városba látogató turisták észre sem veszik a hajléktalanokat, vagy nem tekintik őket zavaró tényezőnek, közömbösek irántuk.

A lakosokat és a nem helyieket arról is megkérdezték, hogy helyesnek tartják-e a hajléktalanok kitiltását a településről. Az eredmények alapján a szegediek sokkal inkább egyetértenek a kitiltással (23. ábra).

23. ábra • A hajléktalanok kitiltásának támogatása. 1: egyáltalán nem támogatom – 5: maximálisan támogatom.⁷⁴

A településfejlesztési folyamatba tehát nem csupán a helyi közösséget, csoportokat, civileket, de a helyismerettel rendelkező kutatókat is érdemes lehet bevonni. Az in situ tudással rendelkező kutatók tapasztalata, illetve a pályázati szakemberektől és a politikusokétól eltérő nézőpontja sok esetben segíthet a fejlesztéseket még sikeresebbé tenni, a negatív mellékhatásokat könnyebben kiküszöbölni.

A térrészt érintő két részt vevő megfigyelés és egy kérdőíves kutatás eredményei számos esetben hasznosítható információkkal szolgálnak a fejlesztés jobbá tételéhez, a köztér további fejlesztéséhez. Mindez alapvető elvárás is, hiszen a tervezési folyamat nem csupán az előkészítésből, a tervezésből és a megvalósításból, hanem a folyamatos visszacsatolásból, monitoringból is áll.

A teret rekreációra, várakozásra használók úgynevezett sűrűsödési pontjain az azokhoz kapcsolódó funkciók erősítését irányozzák elő, például több pad, kuka, egyéb alkalmasosság (ivókút, illemhely) kihelyezésével. Az áramlási terek esetében a közlekedésbiztonság növelését, a biciklis-autós-gyalogos konfliktusok számának csökkentését, az áramlás megkönnyítését szolgáló további fejlesztésekre lenne szükség. A kialakult térpályacsomópontok esetében új attrakciók korcsportalapú kialakítására is lehetőség nyílik. A felmért adatok alapján többek között ajánlásokat fogalmazhatunk meg a közterület-fenntartó, a rendőr munkájával kapcsolatban (pl. mire érdemes fokozottabb figyelmet fordítani), ezáltal koordináltabbá és hatékonyabban működőbbé (de nem korlátozottá) tehetjük a közteret.

⁷⁴ Szerkesztette: KRIKSA O. 2014.

Összegzés

A településfejlesztési tevékenység összetettsége egyrészt a tárgyból, a települések, a települési materiális és immateriális terek komplexitásából ered. A települési tér egyszerre életünk foglalata, történelmi, kulturális hagyományaink lenyomata, döntéseink sorozata. Egy dinamikus tér, amely ötvözi a társadalmi, természeti, gazdasági és infrastrukturális állományokat (épített környezet) és áramlásokat (térpályák, mozgások). A település egyaránt lakóhelyünk és munkahelyünk, de szűkebben vagy tágabban értelmezett cselekvési, interakciós terünk is. Másrészt a településfejlesztés összetett tevékenység, hiszen a település számos szférájában zajló folyamatok feltáró, magyarázó, megoldást kereső és kínáló tevékenységét is jelenti, a sokrétű szakpolitikai tervezés és szabályozás eszközeinek segítségével. Mindez azonban számos ellentéthez, ellentmondáshoz is vezet.

Az ellentmondások kiküszöbölésére számos fejlesztő, kutató a fenntarthatóságot tekinti megoldásnak. A településfejlesztés fenntarthatóságát azonban sokféleképpen értelmezhetjük. A tanulmány néhány modell bemutatása révén röviden összefoglalta, hogy melyek azok az alapvető fejlesztési elemek, amelyek hozzájárulnak a települések fenntarthatóbb fejlesztéséhez. A településfejlesztőknek különösen nagy figyelmet kell fordítaniuk a települési közösségre, a különböző érdekcsoportok jellemzőire, a fejlesztésbe való bevonásra. Nem csupán a gazdasági, de a természeti, társadalmi, infrastrukturális nézőpontot is figyelembe kell venni. A településen lévő állományok és áramlások feltárása, a külső és belső kapcsolatok együttes kezelése alapvető fontosságú feladat. Mindehhez a települések differenciált fejlesztési szemlélete, az alapelvek kritikai alkalmazása is szükséges. A fenntartható településfejlesztés megalapozásához érdemes lehet hagyományos és innovatív kutatási módszereket is alkalmazni. A tanulmány egy, a szakmában kevésbé alkalmazott innovatív módszer, a 2013-ban és 2014-ben készült részt vevő megfigyelés segítségével mutatja be a szegedi Dugonics és Árpád terek köztér-rehabilitációnak eredményeit. A köztérmegújítás sikerességének megítélése kettős, és a kutatás rávilágít arra, hogy a fejlesztési folyamat a beruházás megvalósulásával nem ér, nem érhet véget.

Irodalomjegyzék

Felhasznált szakirodalom

- BOROS B. 2010a: Rövid értekezés Fehérvári Marcell: A modern nagyváros metafizikája című írásáról. In: A. GERGELY A. (szerk.) Város a képen (Városantropológiai mintázatok Terezváros példáján), MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek, 100. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont, Budapest, 2006–2010.
- BOROS 2010b: Posztstrukturalista elméletek: kihívások és lehetőségek a településföldrajz számára. In: CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (szerk.): A településföldrajz aktuális kérdései. VI. Településföldrajzi Konferencia. Savaria University Press, Szombathely, 392–405.
- BOROS L. – HEGEDŰS G. – PÁL V. 2007: A neoliberális településpolitika konfliktusai. In: OROSZ Z. – FAZEKAS I. (szerk.): Települési környezet. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 196–204.
- BRIDGE, G. 2009: Urbanism. In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 12. Elsevier, 106–111.
- BYRNE, J. – WOLCH, J. 2009: Urban Habitats/Nature. In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 12. Elsevier, 46–50.
- CAMPBELL, S. 1996: Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development. Journal of the American Planning Association, Vol. 62. No. 3. 296–312.
- DODSON, J. – GLEESON, B. 2009: Urban Planning and Human Geography, In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 12. Elsevier, 77–83.
- ELDEN, S. 2009: Space I. In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 10. Elsevier, 262–267.
- FARAGÓ L. 2005: A jövőalkotás társadalomtechnikája: a közösségi tervezés elmélete. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- FARAGÓ L. 2007: Térstruktúra: Térideák és megvalósításuk a településhálózat-fejlesztésben. In: Tér és Társadalom, 21. évf. 4. sz. 21–38.
- FEHÉRVÁRI M. 2002: A modern nagyváros metafizikája – Egy kísérlet a városantropológia hazai kezdeteihez. In: KOMJÁTHY Zs. (szerk.) MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 92. Budapest.
- HAGGETT, P. 2006: Geográfia: globális szintézis. Typotex, Budapest.
- HALL, E. T. 1987: Rejtett dimenziók. Gondolat, Budapest.
- HARVEY, D. 2009: Social Justice and the City. Revised Edition. University of Georgia Press, Athens–London.
- JAYNE, M. – BELL, D. 2009: Urban Order. In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 12. Elsevier, 70–76.
- KITCHIN, R. 2009: Space II. In: Encyclopedia of Human Geography, Vol. 10. Elsevier, 268–275.
- KLEINE, A. – VON HAUFF, M. 2009: Sustainability-Driven Implementation of Corporate Social Responsibility: Application of the Integrative Sustainability Triangle. In: Journal of Business Ethics, Vol. 85. No. 3. 517–533.
- KOVÁCS, Z. 2013: Népeség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- LEFEBVRE, H. 1992: The Production of Space. Wiley-Blackwell, London.
- LEFEBVRE, H. 2003: The Urban revolution. University of Minnesota Press, Minneapolis.

- MENDÖL T. 1963: Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MEGGYESI T. 2004: A külső tér: fejezetek egy építészeti térelmélethez. Műegyetemi Kiadó, Budapest.
- MEGGYESI T. 2006: Városépítészeti. Egyetemi jegyzet. Kézirat, Budapest.
- MEGGYESI T. 2009: Városépítészeti alaktan. Terc, Budapest.
- MUCSINÉ ÉGERHÁZI L. 2014: Városi közterületek komplex humán-bioklimatológiai értékelése és annak várostervezési vonatkozásai szegedi példák alapján. Doktori disszertáció.
- RAVETZ, J. 2000: City-region 2020: integrated planning for a sustainable environment – Sustainable City. Region Working Group, Earthscan.
- RECHNITZER J. 2011: Regionális tervezés. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- RUDDICK S. M. 2009: Society-Space. In: Encyclopedia of Human Geography. Vol. 10. Elsevier, 217–226.
- TÓTH Z. 1997: A települések világa. Ponte Press, Pécs.
- TÓTH J. 2002: Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- TÓTH Z. 2007: Településtervezés I. Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Kar, Urbanisztika Tanszék.
- VEDRÉDI K. – BOROS L. 2012: Szegedi közösségi terek fejlesztéseinek vizsgálata. In: VIKEK Közlemények. 4. évf. 1. sz. 208–222.

Jogszabályok

1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről.
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól.
- 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről.
- 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről.